

2. Нога Геннадій. Звичаї тієї у давніх школярів бували... (Український святковий бурлеск XVII-XVIII століть). – К.: Стилос, 2001. – 189 с.
3. Нудьга Г.А. Пародія в українській літературі. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – 175 с.
4. Чижевський Дмитро. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). – Тернопіль: Феміна, 1994. – 480 с.
5. Літературознавчий словник-довідник. – К.: Академія, 1997. – 752 с.
6. Литературная энциклопедия терминов и понятий. – М.:Интелвак, 2001. – 1600 с.
7. Вербицкая М.В. Литературная пародия как объект филологического исследования – Тбилиси: Изд-во Тбилиского ун-та, 1987. – 166 с.

Галина ДРАНЕНКО (Чернівці)

АВТОРСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЄВАНГЕЛЬСЬКОГО СЮЖЕТНО-ОБРАЗНОГО МАТЕРІАЛУ В НОВІТНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Твори на біблійну тематику у французькій літературі є поза всяким сумнівом традицією, яка охоплює такі імена як Е.Ренан, Ф.Моріак, М.Турньє, П.Клодель, М.Паньоль та ін. (Детальніше див.: 1; 2). Цей звичай продовжується й у новітній літературі: у своїй творчості відомий французький драматург і романіст Ерік-Емманюель Шмітт (нар. у 1960 р.) подає власну версію загальновідомих сюжетів. Сучасні автори взагалі-то нерідко звертаються до теми ролі та місця релігії у Франції, де в соборах та церквах більше туристів ніж віруючих. Будучи фахівцем та палким прихильником творчості Дідро, для дослідження життя та ролі тієї чи іншої віри Шмітт часто-густо обирає жанр вільної від морального уроку філософської казки, не пишучи при цьому про самого Бога. Так, «Цикл незримого» складається з чотирьох романів, які присвячені відповідно буддизму («Міларепа», 1997), ісламу («Пан Ібрагім та квіти Корану», 2001), атеїзму («Оскар і Рожева пані», 2002). Роман «Дитя Ноя», що є четвертою частиною циклу, змальовує стосунки між іудеями та християнами: Жозеф, семирічний єврейський хлопчик під час Окупації у Франції врятований кюре, який ховає його в католицькій школі та навчає івриту. В своїх романах автор не зіштовхує різні релігії, а наближає їх одна до одної, намагаючись схвилювати читача та пояснити засади цих конфесій в іншому світлі, адже форма художнього твору дозволяє віддалитися від дійсності.

В романі Е.-Е.Шмітта «Євангеліє від Пилата» (2000) автор здійснив спробу роз'яснити біблійний сюжет, надати слово персонажеві, який його майже не мав у канонічних текстах, а відтак зруйнувати стереотипи сприйняття цього традиційного образу. Додамо, що легендарні герої були персонажами й інших творів Е.-Е.Шмітта: зустріч Фрейда з Богом описується в п'єсі «Відвідувач» (2001), Дон-Жуан є протагоністом «Валонської ночі» (1991), Дідро – «Вільнодумця» (2000), варіація фаустівської легенди присутня в есе «Коли я був творінням мистецтва» (2000), про дві долі Гітлера оповідається в романі «Доля іншого» (2001). Назва роману «Євангеліє від Пилата» не зовсім відповідає його архітектоніці: у пролозі, який займає майже третину всього роману, Єгошуа (Ісус)

міркує про свою долю напередодні розп'яття, у формі монологу ділиться з читачем про тягар та сумніви людини, що відіграє роль Месії, тоді як основна частина твору вже складається з листів Понтія Пилата до брата Тита, в яких той оповідає йому так звану «справу Єгошуа». Воскресіння, найбільша загадка Історії, стає тут об'єктом детективного розслідування: Пилат, який отримав традиційну характеристику «Ісусового езекутора», зображений як прагматична людина, котра бажає розібратися у всьому з позицій здорового глузду, тобто «оповідач декларує усвідомлене прагнення зрозуміти реальний сенс подій, свідком або учасником яких він був колись. «Розслідування», яке в даному випадку проводиться, завжди переслідує цілком конкретні цілі: виправдати себе, представивши свою роль у подіях у потрібному світлі; розповісти близькій людині подробиці про якесь цікаве або незвичне явище або людину; відкинути помилкові версії, чутки, документальні свідчення тощо, які існували раніше» [2, 9].

Погляд на Палестину стороннього, власне іноземця-європейця (це неодноразово підкреслюється в романі), є також цікавою мотивацією у виборі оповідача. Отже, намісник римського імператора в Юдеї ненавидить свою місію в Єрусалимі й скаржиться братові на обсяг та складність роботи, на неможливість керувати ситуацією. Він радіє, що піде у відпустку, як тільки-но завершить справу з трьома розп'яттями. Проте плани Пилата були щент зруйновані вістю, що витала містом: «Тіло зникло!». Прокуратор одразу зрозумів, що йдеться про «назаретянського чарівника». Відтак Пилат започатковує слідство з метою «розвінчання» міфу, який розхитує спокій краю.

Далі в тексті знаходимо всі ознаки детективу. Це передусім нарративна структура твору: ініціальна ситуація (в Палестині з'являється неординарний персонаж, якого засуджено на смерть), подія-модифікатор № 1 (його тіло зникає), подія-модифікатор № 2 (свідчення про його воскресіння), перипетії (слідство з кількома версіями-гіпотезами), розв'язка (висновки слідства), фінальна ситуація (наслідки).

Ініціальна ситуація оповідається у пролозі роману та в короткому резюме-звіті, який Пилат в одному з листів робить братові перед тим, як власне перейти до розповіді про «справу Єгошуа»: *«Протягом кількох років уся Юдея гомоніла про якогось суперечливого рабина Єгошуа. Той чоловік нічим особливим не вирізнявся: зовнішність – так собі, акцент галлійського селяка не сприяв спілкуванню з себе подібними, а ще він походив з Назарета – глухомані, якої світ не знав. Все це мало би завадити йому прославитися, але ж його промови, які завжди були децю таємничими та неординарними, його влучні фрази, то лагідні, то жорстокі орієнтальні байки, його поблажливе ставлення до жінок, одним словом його химерність мало-помалу здобули йому виборчі голоси. Як тільки-но він розпочав свою ходу Палестиною, я відправив до нього своїх агентів. Вони доповіли мені, що цей чоловік видався їм незагрозливим, що він переймається лише релігійними питаннями й ворогом його є радше офіційне єврейське духовенство, ніж римська окупаційна влада. Мої розвідники були навіть цим здивовані»* [4, 98-99]. Побоюючись політичного заклоту, Пилат усе таки ввів своїх людей у коло учнів Єгошуа.

Суд над Єгошуа в очах Пилата криє також багато незгідностей, а понад усе він уважає, що його роль у прийнятті рішення стосовно покарання засудженого була зведена нанівець, усупереч тому, що він є представником влади й відповідає за правосуддя в цьому краї. Проте, тут сам натовп вершить суд (а смерть цапа-відбувайла завжди заспокоює народ), карає одну людину без доведення її вини, відпускає іншу, знаючи про її злочини, роблячи такий вибір тільки тому, що другий був красенем, а перший – ним не був. Пилат відмовляє дружині, яка, будучи також прихильницею Єгошуа, всіма можливими способами намагається захистити його й уберегти від смерті: *«Як ти можеш вірити в те, що правитель дійсно управляє? Правитель повинен удавати, що править, про-*

те його рішення приймаються лише задля супокою партій та залагодження ситуації» [4, 101]. Знущання над Ісусом, описані в канонічних євангеліях, мотивуються у Шмітта тим, що Пилат, щоб угамувати кохану дружину, наказує висікти Єгошуа замість розп'яття й задовольнити цим натовп, який усе одно буде прагнути крові, оскільки передусім бажав видовища. Але люди були розчаровані поведінкою Єгошуа під час покарання: не просячи пощади, він ніби сам прикликав до себе смерть. Клавдія промовляє до чоловіка: «Нам залишається зрозуміти, що своєю смертю він намагається нам сказати» [4, 108]. Чутки про те, що Єгошуа Божий Син, здавалися Пилатові химерними. Під час світських прийомів гості обговорювали лише тему приходу нового Царя, порівнювали його прикмети з прикметами Єгошуа, натякаючи господареві, що саме він винен в його смерті. Пилат гостро відчував докори сумління, але не тому, що дозволив стратити Царя, він жалкував, що допустив покарання безневинної людини.

Пошуки зниклого тіла не були обов'язком Пилата, але чутки про воскресіння мертвого змусили його взятися за розслідування, щоби поставити крапку в цій справі. За всіма законами детективного жанру слідство починається виїздом на місце злочину: Пилат йде на цвинтар, де було виявлено «пропажу». Огляд «місця злочину» та допит свідків про обставини зникнення тіла ставлять більше запитань, ніж дають на них відповідей, а найбільш незрозумілим фактом є залишена в могилі плащаниця. Чому, наприклад, злодій витратив час на те, щоб відідрати від тіла тканину, приліплену до нього кров'ю, що запеклася, й скласти її в геометрично правильний пакунок? Допит варті не прояснив справи, адже сторожі знаходилися під впливом якоїсь наркотичної речовини.

Першим висновком Пилата було те, що він є свідком дбайливо зорганізованої мізансцени, що має на меті змусити повірити в надприродну подію. Разом з тим, він розуміє, що політичні наслідки такого шахрайства можуть стати надзвичайно серйозними: народ постане проти фарисеїв, які ненавиділи Єгошуа, проти zelotів та інших народів, а згодом воно спричинить війну у всій землі Ізраїлевій. Наступним кроком слідчого став допит учнів Єгошуа, які одразу ж покаялися в тому, що пішли за ним, будучи наївними та довірливими. Найбільше Пилата вразив Симеон, який так палко звинувачував свого Учителя, якого колись, напевно, з таким же завзяттям боготворив. Свідчення наймолодшого учня, Іоанна, про те, що тіло забрав архангел Гавриїл, видалося Пилатові вигадкою юного фанатика.

Отже, слідство тупцювало на місці, тому першим підозрюваним у справі став Йосип з Ариматеї, який попросив дозволу зняти тіло з хреста. Але прибувши до оселі останнього, Пилат побачив, що знайти винного бажає не тільки він: дім перевернуто догори-ногами, а господар та слуги зачинені в пивниці. Від них він дізнається, що чоловіки в масках також шукали тіло, й найімовірніше, що то були люди Кайяфи.

Як будь-який слідчий, Пилат має помічника: сотник Бирр натрапив на цікаві спостереження. У кожного з вартових, котрі охороняли тіло Єгошуа, було знайдено суму в тридцять срібняків – «традиційний тариф зрадника» (кілька днів тому люди Пилата знайшли подібну суму в кишені одного повішеного, тоді як Юда в Євангелії від Матвія повертає гроші первосвященикові у знак запізнілого каяття). Слуги зізналися, що отримали гроші від Кайяфи, який наказав їм свідчити про те, що вони спали, а отже не бачили нічого надприродного. А вони таки насправді нічого не бачили й, присоромлені цим, вартові лише переповіли первосвященикові слова жінок про архангела. Вийшло так, що їм заплатили за те, щоб вони говорили правду. Пилата здивувала позиція Кайяфи: обидва зацікавлені у знайденні тіла, вони мали би з'єднати свої зусилля, але первосвященик чомусь зник та розпочав паралельний розслід.

Роздуми привели Пилата до переконання, що Кайяфа інсценує пошуки тіла, адже вкрав його сам, щоби завадити масовим похоронам, ще одній данині популярності Єгошуа. Можливо це й було у планах Кайяфи, однак він не чекав, що жінки випередять його і стануть свідками воскресіння. Під час зустрічі Пилата з первосвященником, останній розповідає йому про поговор стосовно воскресіння: *«Звідки ці чутки? – Від жінки. – Від жінки? Яке щастя! – Так, щастя. Хто в це повірить?»*. Далі Пилат продовжує: *«Знай, любий брате, що ми живемо далеко від сучасного Риму, й що крім Клавдії Прокули, жінки не мають тут ані влади, ані важливості. Вони існують лише завдяки своєму череву, якщо воно тільки плодюче, а в черева не вимагається мати думки, переконання, почуття»* [4, 158].

Ці жінки власне і стали наступними об'єктами слідства Пилата: він по черзі вислуховує ненадійні свідчення Саломеї («неврівноваженого підлітка») та Марії з Магдали («чарівної повії»), які немов напам'ять викладають збіжну розповідь, що було досить підозрілим. Але стає зрозумілим, що обидві жінки пов'язані з одним персонажем – Іродом: Саломея зустрічає Єгошуа, повертаючись до палацу Ірода, а Марія з Магдали – в садах, що належать його родині. Отже, наступний допит Пилат проводить з Іродом, який, на його думку, дошукував у популярності Єгошуа політичний зиск. Прокуратор викладає цареві свою версію того, що відбулося. Він обіцяє йому не писати рапорт, якщо той сам видасть тіло й покінчить із неправдоподібними чутками. Але Іродіада переконала його в непричетності Ірода й видала власну гіпотезу щодо воскресіння: від імені Єгошуа діє двійник. По суті всі свідки кажуть про те, що не одразу його впізнавали, до того ж він носив капюшон. Таким чином, Пилатові залишається знайти двійника Єгошуа та покарати його. В цьому підозрюється учень Іоанн, який дещо змінив подобу, щоб не бути схопленим людьми Пилата. Крім того, бажання юного прихильника зовнішньо походити на Учителя посилювало підозри Пилата. Імітуючи Єгошуа, Іоанн почав говорити прокуратору про свою та Учителеву любов до нього, що вкрай обурило Пилата, котрий не бажав цієї любові: *«То було занадто. Хоч Іоанн був моїм полоненим, в небезпеці почувався я сам. Він був мисливцем, а я – здобиччю, й я відступав у тінь, щоб захиститися від його нестерпної доброти»* [4, 208].

Справжнім шоком для Пилата стало зізнання його власної дружини: вона сама бачила Єгошуа, що воскрес, тоді як його «двійник» Іоанн перебував у в'язниці. Клавдія була єдиною людиною, якій він повністю вірив та довіряв, отже факти сильніші за здоровий глузд? Відтак Пилат змирився з думкою, що Єгошуа живий, віднині він вважає його своїм противником. Не розуміючи логіки противника, неможливо його знайти, тому прокуратор змушений вивчити Святе Письмо. Він просить спеціаліста розтлумачити йому святі тексти. Після цього на якусь мить Пилат відчув в собі певне роздвоєння: одна половина підчиняється здоровому глузду, інша піддається ірраціональному, уяві, чуттєвості. Але логіка знову перемогла уяву: можливо Єгошуа не помер на хресті. Пилат звертається за консультацією до медика, за словами якого три години розп'яття недостатні для смерті. Крім чималої кількості конкретних медичних деталей, що скасовують невідворотність такої смерті, Пилат згадує, що зняттям з хреста займався Йосип, а не слуги, отже версія, що покараний не помер, має право на існування. Вважаючи, що Єгошуа та Йосип – співники, Пилат міркує, що, заарештувавши Йосипа, йому вдасться знайти Єгошуа, адже той довго не протримається без сторонньої допомоги та врешті-решт видасть себе маі. Але ця єдина правдоподібна версія провалилася, коли лікар анулював свої припущення, адже дослідив стан здоров'я та подробиці розп'яття Єгошуа детальніше та зробив висновок, що попервах помилився. Крім того, Йосип довів йому, що укритий в могилі Єгошуа не міг вижити через покладені туди ароматичні трави. Дружина ж

повідомила йому, що серед інших жінок була присутня біля хреста на Голгофі. Ця звістка вибила в Пилата землю з під ніг. Переживши депресію, Пилат вирішує приєднатися до дружини в поході паломників до Назарета.

Спостерігаючи за тими, хто йде поруч, він відчуває свою єдність з ними у пошуках чогось важливого, дивується з того, що не відчуває в томи, йдучи. Він міркує, про Царство, яке мав на увазі Єгошуа: воно не зачіпає політичних інтересів Ірода, територія Царства Небесного абстрактна, це терен життя після смерті, завіт спасіння. Разом з тим, воно може змінити конкретний світ, якщо самі люди того забажають, приймуть вість Єгошуа про любов. На відміну від священиків він не переконує, не доводить, не наказує, він просто просить людей бути відкритими. Вирушаючи в похід, щоб зустрітися з коханою дружиною, Пилат отримав можливість поміркувати над тим, що ще донедавна здавалося йому таким химерним. Прибувши на гору, він вислухав розповідь учнів про появу Єгошуа та його вознесіння, там же він нарешті побачився з Клавдією, яка повідомила йому радісну вість: вона чекає дитину.

Висновок у справі Єгошуа для Пилата очевидний: не все можна зрозуміти за допомогою розуму, не всі сумніви можна розвіяти. Дружина розгортає думку чоловіка: *«Сумніви та віра є тотожними, Пилате. Тільки байдужість безбожна»* [4, 279]. Припущення Пилата стосовно розповсюдження християнства були безрадісними, він навіть кілька аргументів на користь «непродуктивності» історії Єгошуа в світі, вів вважав, що вона помре з останнім свідком його воскресіння. *«Значить я ніколи не стану християнином, Клавдіє. Адже я нічого не бачив, я все прогавив, я спізнився. Щоб увірувати, я мусив попервах повірити у свідчення інших. – Отож, можливо, ти і є першим християнином?»* [4, 283].

На прикладі образу Пилата автор описує той шлях, який проходить людина, котра апріорно сприймає біблійну легенду, як вигадку, а замислюючись на її подіях з позиції здорового глузду, врешті-решт розуміє її смисл і покликання. Він доводить, що розумовий підхід до надприродного призводить до висновків на користь цього надприродного: так людина може здобути Віру.

Як бачимо, роман містить елементи детективного роману, оскільки інтрига містить кримінальну таємницю, зачіпки та свідчення, мотивації, хибні версії, застосування дедуктивного методу. Щодо персонажів, то розподіл їхніх ролей також показовий: об'єкт злочину (тіло Єгошуа), слідць (Пилат), а також численні свідки, підозрювані, однак конкретні співучасники злочину й провинник залишаються невиявленими, тобто справу закрито за відсутності змісту злочину.

Таким чином, в авторському варіанті апокрифічного євангелія Е.-Е.Шмітта застосований прийом зміщення нарративного центра, що провокує формування іншої системи загальновідомих сюжетних ходів та конфліктів. Посилення ефекту вірогідності діє внаслідок конкретизації предметно-побутових реалій та гуманізації й десимволізації традиційних образів. Залучення у змістову структуру сюжету нового оповідача зумовлює своєрідність суб'єктивного бачення традиційної легенди оповідачем-протагоністом, а отже надає оригінальні роз'яснення незрозумілих або замовчаних подій у канонічних текстах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Нямцу А.Е. Идеи и образы Нового Завета в мировой литературе. Часть I. – Черновцы: Рута, 1999. — 328 с.
2. Нямцу А.Е. Новый завет и мировая литература. — Черновцы: Черновицкий госуниверситет, 1993. — 243 с.

3. Нямцу А.Е. Нарративная специфика традиционных структур в литературе // Слово і текст: Збірник наукових статей. Випуск 1 / За редакцією А.Нямцу. – Чернівці: Рута, 2003. — С. 3-13.
4. Schmitt, Eric-Emmanuel. L'Evangile selon Pilate. — Paris: Albin Michel, 2000. — 288 p.

Іван ЗИМОМРЯ, доцент (Дрогобич)

ЗНАКОВІСТЬ ХУДОЖНЬОГО ТВОРЕННЯ ТА АВТОРСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ

Творчий діалог, що передбачає звучання голосів щонайменше двох особистостей, либонь, найяскравіше виокремлює свої змістові особливості в інтерв'ю. Його внутрішня організація тексту спричиняє, як правило, модель розмови, що нерідко поєднує несупротивно творчі індивідуальності. Йдеться про таку організацію, яка може утвердити своєрідність певної тенденції чи закономірності факту з проекцією на особу. Має місце множинна функція, що зосереджує увагу реципієнта на різні пріоритети. Її дієвість проступає саме крізь призму дискурсу логіки авторської позиції. Про визначальне розмаїття, що іноді примітне одній особі, писав Іван Франко, характеризуючи Адама Міцкевича як носія діалогу культур. «У своїй письменницькій діяльності, — підкреслював Іван Франко у статті «Адам Міцкевич», — він виявляв велику різносторонність духовних інтересів, незвичайну силу вислову та пластику поетичного малювання...»¹ [2, 256].

Це стосується кожного визначного майстра слова, який має свої художні свідчення, мистецькі спостереження, а також самобутні моделі щодо осмислення життєвих явищ. Таким гранословом постає і Емма Андіївська. З'ясувати окремі питання, що закономірно виникають у процесі сприйняття, оцінки, засвоєння, одне слово, всебічної рецепції її творів, власне, і покликаний матеріал, який тут подаємо в формі інтерв'ю. Чому? Авторська позиція постає особливо вагомим тоді, коли дослідник прагне відшукати спосіб художнього творення, принципові відмінності між концепцією та творчою практикою того чи іншого письменника [1]. Завдання полягає в тому, щоб виокремити не тільки його споглядальність з огляду на конкретику письма, деталі, стильового рівня, але й об'єктивно відкрити — на рівні діалогу — спосіб мислення носія художньої думки. Дане твердження має для нас прямолінійну основу, оскільки позиція Емми Андіївської охоплює цілісне коло мистецьких устремлінь — поета, прозаїка, живописця. Вона пов'язує характер оцінюваних нею вимірів передусім з її життєвою філософією — зміцнювати суб'єктність України в розмаїтих ділянках, де відчувається нестача саме її місткого — ідейно-естетичною вагомістю — слова.

В основу укладеного нами інтерв'ю лягли ґрунтовні відповіді, широко закреслені Еммою Андіївською на прохання автора цих рядків упродовж кількарічного періоду (2001–2006 рр.). Автору цих рядків випало особливе щастя спостерігати працю письменниці в її робітні над *словом*, численними *живописними полотнами*, а в лютому —

¹ Франко І. Адам Міцкевич // Франко І. Зібрання творів у 50 томах. — К., 1983. — Т. 39. — С. 256.